

Biotoop van de Roodborsttapuit in meetnetlocatie Overtoom met een zingende Roodborsttapuit op deze locatie.
Foto biotoop: Martin Heinen, foto inzet: Mark Hoksberg.

Martin Heinen & Piet Bremer

Inleiding

Al tientallen jaren gaat het niet goed met een aantal weidevogelsoorten in ons land. Vogelbeschermers, agrariërs en overheden zijn het daarover eens. Veel particulieren en overheden zijn begaan met het lot van weidevogels. Het is echter niet gemakkelijk de factoren te beïnvloeden die deze achteruitgang veroorzaken. De Provincie Overijssel is zich bewust van het feit dat bepaalde delen van haar grondgebied belangrijk zijn als broedgebied voor weidevogels. Het is echter een grote opgave om in het agrarische gebied een evenwicht te vinden tussen een gezonde landbouwsector en het behoud van weidevogelpopulaties. In het verleden zijn verscheidene maatregelen getroffen om de achteruitgang van weidevogelaantallen een halt toe te roepen bijvoorbeeld met natuurproductiebetaling en andere subsidies ter stimulering van weidevogelbeheer. Het huidige weidevogelbeleid wordt in een kader samengevat.

Weidevogelmeetnet

In 1994 heeft de Provincie Overijssel het provinciaal weidevogelmeetnet opgezet. Dit meetnet is opgezet naar aanleiding van de wens om een beter beeld te krijgen van de veranderingen in soortensamenstelling en populaties bij weidevogels. Het vormt de basis voor het weidevogelbeleid in Overijssel. In 2000 is het Nationaal Weidevogelmeetnet (Teunissen & Schekerman 1999) van start gegaan als onder-

deel van het landelijke Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). In het NEM zijn verscheidene landelijke meetnetten vertegenwoordigd. Het Nationaal Weidevogelmeetnet is een samenwerkingsverband tussen de provincies, Sovon Vogelonderzoek Nederland en het Centraal Bureau voor de Statistiek. Alle gegevens uit Overijssel zijn aan dit meetnet toegevoegd.

Het veldwerk is van 1994 tot en met 2004

om het jaar uitgevoerd door de eerste auteur, die tot 2006 werkzaam was bij de Provincie Overijssel. In 2007 en 2009 is het veldwerk verricht door de eerste auteur en medewerkers van het ecologisch adviesbureau EcoGroen Advies.

In dit artikel wordt de gehanteerde onderzoeksmethodiek kort beschreven. Op basis van de verzamelde informatie wordt een beschrijving gegeven van de in het meetnet aanwezige weidevogels en de indexen van een aantal kenmerkende soorten over de periode 1994-2009. Tevens wordt ingegaan op de reproductietelling van de Grutto en de betekenis van reservaat- en beheergebieden voor kritische weidevogels.

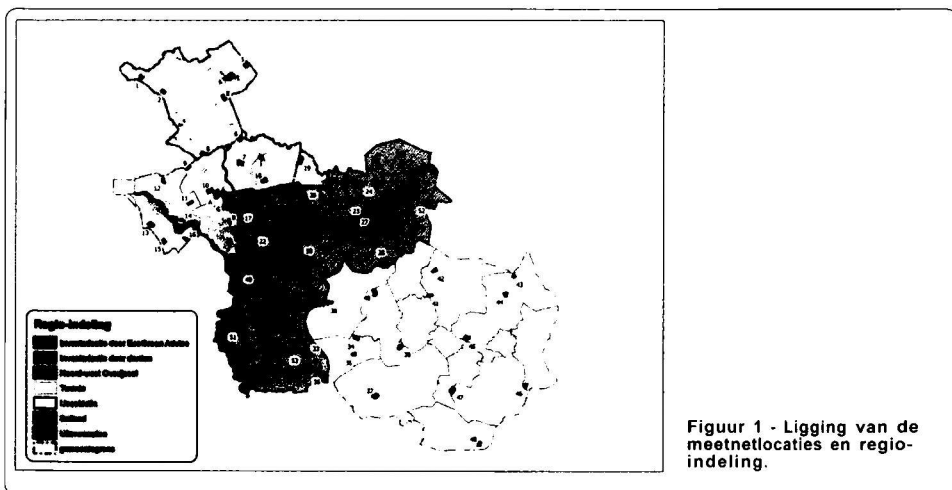
Situatie

Het weidevogelmeetnet bestaat uit 49 locaties, verspreid liggend in Overijssel, waarvan er 45 zijn onderzocht door de Provincie Overijssel en EcoGroen Advies. De gegevens van de overige vier meetnetlocaties zijn verkregen van O. Brandsma, J. Bredenbeek, P. Bremer en H. van Vilsteren. In totaal is ruim 3400 ha van het agrarische gebied betrokken bij het meetnet. De meetnetlocaties hebben een gemiddelde grootte van 67 ha en liggen in zowel open als besloten agrarisch cultuurland. Naast weidegebieden zijn er ook locaties met bouwland (maïs en andere teelten) aanwezig. De locaties in 1994 zijn zodanig gekozen dat er goede en minder goede weidevogelgebieden tussen zitten. Op deze manier is een representatief beeld verkre-

gen van het Overijsselse agrarische gebied. Overigens waren van de meeste goede gebieden in het verleden al inventarisatiegegevens bekend. De locaties zijn verdeeld over vijf regio's: Noordwest-Overijssel, IJsseldelta, Uiterwaarden, Salland en Twente (Figuur 1).

Methode

De locaties zijn vijfmaal bezocht en per ronde zijn waarnemingen van weidevogels ingetekend op veldkaarten. Hierbij is de werkwijze gebruikt van de uitgebreide territoriumkartering van Sovon (Van Dijk 2004). Voor de definitie van 'weidevogels' is de verdeling in primaire en secundaire weidevogels van Beintema et al. (1995) gebruikt. Na de veldbezoeken zijn de waarnemingen per soort geclusterd en is het aantal territoria vastgesteld. Het veldwerk werd uitgevoerd in de periode van eind maart tot en met eind juni. In de onderzochte locaties is speciaal gelet op de aanwezigheid van gruttoparen met jongen. Hiervoor is gebruikgemaakt van de 'poldertelling' zoals beschreven in Van Paassen (1995) en Schekkerman et al. (1998). Dit is een landelijk toegepaste methode voor het globaal bepalen van de reproductie. Het aantal vastgestelde territoria van de Grutto wordt hierbij vergeleken met het aantal paren met jongen in de periode eind mei tot begin juni. Dit onderzoek richt zich vooral op percelen met lang gras, waar paren met jongen zich bij voorkeur schuilhouden en voedsel zoeken. Uit regionaal onderzoek in de IJsseldelta

Primaire weidevogels	Rode Lijst*	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2007	2009
Zomertaling	Ja	17	17	21	13	9	17	17	14
Slobeend	Ja	72	63	58	52	29	28	39	46
Patrijs	Ja	11	3	7	5	5	6	6	1
Kwartel	-	2	7	4	10	10	2	6	6
Scholekster	-	156	167	127	125	89	98	87	60
Kievit	-	873	970	845	720	780	852	723	692
Kemphaan	Ja	1	1	1	0	1	0	0	0
Watersnip	Ja	39	37	34	20	17	25	24	22
Grutto	Ja	577	364	280	311	277	234	225	185
Wulp	-	114	100	115	110	89	102	117	102
Tureluur	Ja	103	102	86	85	93	93	75	78
Veldleeuwerik	Ja	138	108	99	89	76	61	52	48
Graspieper	Ja	146	167	171	188	199	190	172	160
Gele Kwikstaart	Ja	33	53	71	83	84	142	130	110

Secundaire weidevogels	Rode Lijst*	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2007	2009
Kleine Plevier	-	0	0	0	0	0	0	3	1
Kwartelkoning	Ja	0	0	0	3	0	0	2	0
Bergeend	-	1	2	0	1	1	2	3	0
Krakeend	-	8	13	7	13	7	11	15	19
Wintertaling	Ja	3	7	1	3	5	4	2	9
Tafeleend	-	2	3	1	2	5	0	4	2
Kuifeend	-	9	17	6	15	6	16	20	18
Zwarte Stern	Ja	51	75	4	15	24	24	28	24
Paap	Ja	0	0	0	1	0	0	1	2
Roodborstapuit	-	0	0	1	0	0	0	6	17

* Vermelding op de Rode Lijst (uitgave Ministerie van LNV 2004).

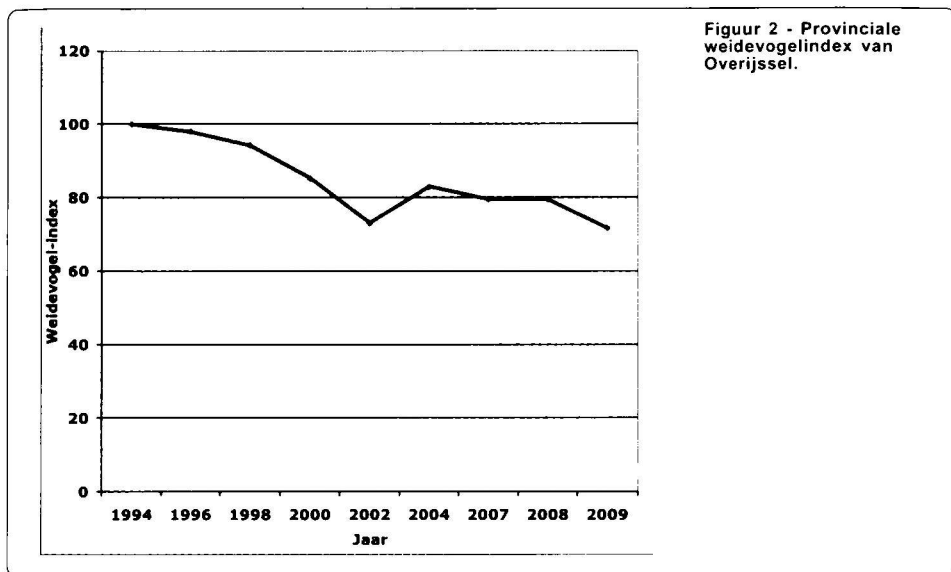
Tabel 1 - Aantal territoria van weidevogels in alle meetnetlocaties.

blijkt dat gruttoparen een zeer significante voorkeur hebben voor ongemaaid gras of gemaaide graslandpercelen met een hergroei van meer dan 20 cm graslengte (Heinen 2002). De data zijn statistisch getoetst met een paarsgewijze test in het programma Statistical Package for Social Studies (SPSS). De trend van de weidevogels is weerge-

geven met indexen. Door indexen te berekenen kan per soort de toe- of afname ten opzichte van de overige soorten en het eerste jaar van onderzoek (1994) worden vergeleken. Hiertoe wordt de index van het startjaar 1994 op honderd gesteld. Een toename geeft een hoger getal aan en een afname een lager getal dan 100.

Weidevogelbeleid Provincie Overijssel

De Provincie Overijssel voert al jarenlang een op weidevogels gericht beleid. Weidevogelgegevens waren eerst nodig om weidevogelgebieden te begrenzen in het kader van de relatienota, ofwel gebieden waar boeren tegen vergoeding beheerpakketten konden afsluiten met bijvoorbeeld een latere maaidatum. Later vielen deze vergoedingen onder het zogenaamde Programma Beheer. Vanaf 2010 zijn ze ondergebracht in het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL). Weidevogelgegevens zijn nog steeds nodig om aanpassingen te maken voor deze begrenzingen. De afgelopen jaren betreft het helaas een krimpend areaal waar beheerovereenkomsten mogelijk zijn, vanwege een te lage dichtheid of zelfs het verdwijnen van de weidevogelbevolking uit delen van polders. De provincie stimuleert al jaren ook het beschermen van nesten door particulieren. Recent heeft een heroriëntatie plaatsgevonden op het weidevogelbeleid, waarbij gekozen is voor een integrale aanpak per gebied waarbij alle partijen betrokken zijn (onder anderen vrijwilligers, boeren en wildbeheereenheden). Door de agrarische natuurverenigingen zijn twaalf weidevogelbeheerplannen opgesteld. In deze plannen wordt het beheer ten behoeve van weidevogels vastgelegd met pakketten die vallen onder het SNL. Deze aanpak biedt meer mogelijkheden voor maatwerk, met veel aandacht voor behoud van legfels en de overleving van de kuikens.

Figuur 2 - Provinciale weidevogelindex van Overijssel.

Resultaten

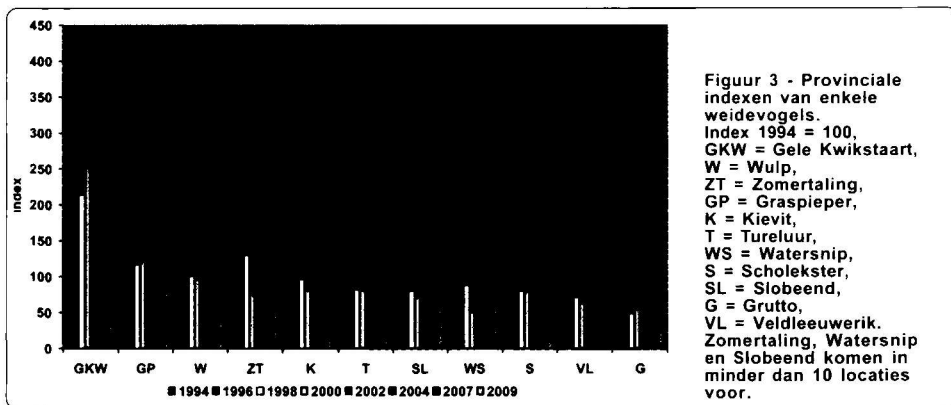
In 1994-2009 werden vierentwintig vogelsoorten waargenomen (Tabel 1) waarvan veertien van de Rode Lijst van bedreigde en karakteristieke soorten in Nederland (Ministerie van LNV 2004).

Indexen

Voor Overijssel is een weidevogelindex opgesteld door de aantallen van Scholekster, Kievit, Grutto, Wulp, Tureluur, Watersnip, Graspieper, Veldleeuwerik, Gele Kwikstaart, Zomertaling en Slobeend bij elkaar op te tellen en te indexeren, waarbij de index van 1994 op 100 is gesteld (Figuur 2). Uit de figuur blijkt dat tot en met 2002 de index jaarlijks afneemt. In de periode 1998-2002 is zelfs een sterke afname

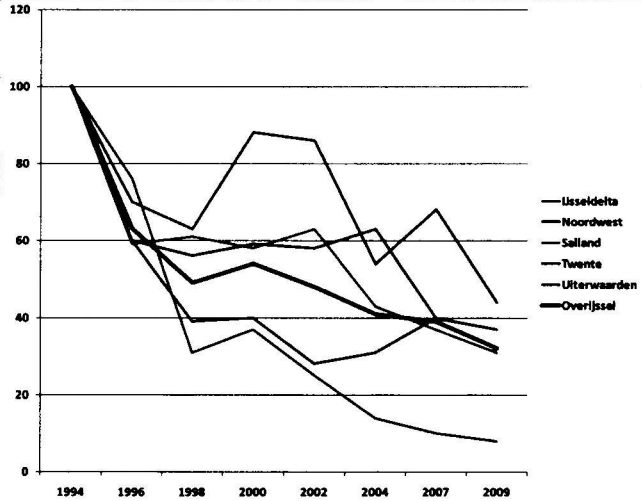
waarneembaar. In 2004 is een lichte toename te zien maar daarna is de trend weer afgenomen.

De provinciale indexen van een aantal afzonderlijke soorten zijn weergegeven in Figuur 3. Vergeleken met 1994 hebben alleen Gele Kwikstaart en Graspieper een hogere index in 2009. De overige soorten vertonen een lagere index en zijn dus in aantal achteruitgegaan. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt in een lichte, sterke en zeer sterke afname. De Wulp, Zomertaling, Kievit en Tureluur vertonen een lichte afname (index in 2009 varieert van 75 tot 99). Een sterke afname (de index varieert van 50 tot 75) is geconstateerd bij Slobeend en Watersnip. Scholekster, Veldleeuwerik en Grutto zijn zeer sterk

Figuur 3 - Provinciale indexen van enkele weidevogels.
Index 1994 = 100,
GKW = Gele Kwikstaart,
W = Wulp,
ZT = Zomertaling,
GP = Graspieper,
K = Kievit,
T = Tureluur,
WS = Watersnip,
S = Scholekster,
SL = Slobeend,
G = Grutto,
VL = Veldleeuwerik.
Zomertaling, Watersnip en Slobeend komen in minder dan 10 locaties voor.

Figuur 4 - Indexen van de Grutto per regio en voor de provincie van 1994-2009.

afgenomen ten opzichte van 1994. Van deze soorten is circa 65% van de populatie verdwenen in de periode 1994-2009.

Scholekster

Van de 156 scholeksterterritoria aan het begin van het weidevogelmeetnet zijn er in 2009 nog maar 60 over. De gemiddelde provinciale dichtheid bedraagt in 2009 2 paar/100 ha. De maximale dichtheid is gemeten in Polder Het Bedijkte Rondebreek in Noordwest-Overijssel (9 paar/100 ha).

Kievit

In Overijssel is de trend van de Kievit licht negatief. In Noordwest-Overijssel stijgt de trend in de periode 2002-'07, maar in 2009 is een lichte daling waarneembaar. Een stijgende trend is ook te zien in de IJsseldelta van 1998 tot en met 2004 en in Salland van 1994 tot en met 1998. In Twente en de Uiterwaarden is een overwegend neergaande trend waarneembaar. De gemiddelde provinciale dichtheid van de Kievit is 20 paar/100 ha. In meetnet-hokken met hoge dichtheden van 40-90 paar/100 ha zijn de laatste jaren grote oppervlakten aan grasland omgezet in bouwland.

Grutto

Sinds de start van het meetnet neemt de Grutto in aantal af. Deze negatieve trend in

Overijssel blijft aanhouden, al leek de afname in 2007 ten opzichte van 2004 minder sterk (Figuur 4). Sinds 1994 is de soort met 68% afgenomen.

Er doen zich negatieve trends voor in Salland, de Uiterwaarden en Twente. In de IJsseldelta is een toename geweest in 1998-2000 en 2004-'07. In 2007-'09 is juist weer sprake van een sterke terugval. In Noordwest-Overijssel is in de periode 2002-'07 de trend toegenomen. In de daaropvolgende periode is de trend echter licht afgenomen. De IJsseldelta en Noordwest-Overijssel zijn van oudsher bolwerken voor de Grutto, waar al jarenlang weidevogelbeheer wordt gestimuleerd met subsidies.

Locaties met hoge dichtheden (> 20 paar/100 ha) worden steeds schaarser. In 1994 werden in dertien gebieden deze hoge dichtheden nog aangetroffen. In 2007 waren dat er twee en in 2009 is dat er nog maar één. De gemiddelde provinciale dichtheid is ook sterk afgenomen. In de IJsseldelta en Noordwest-Overijssel ligt de gemiddelde dichtheid iets boven de provinciale dichtheid van 5 paar/100 ha.

Wulp

De trend van de Wulp laat jaar op jaar schommelingen zien. De gemiddelde dichtheid in Overijssel ligt momenteel rond de 3 paar/100 ha. Regionaal gezien zijn de dichtheden in Noordwest-Overijssel en de Uiterwaarden met respectievelijk 8 en 5

In meetnetlocatie Zuiderzeepolder is de dichtheid van de populatie van de Tureluur al jarenlang hoog.

Foto: Peter van den Brandhof.

paar/100 ha ver boven het provinciaal gemiddelde. Het Staphorsterveld (tussen Zwartsluis, Staphorst en Meppel) werd in het verleden al geroemd om zijn hoge dichtheid (Sovon 2002). In 2009 is dit nog steeds het geval.

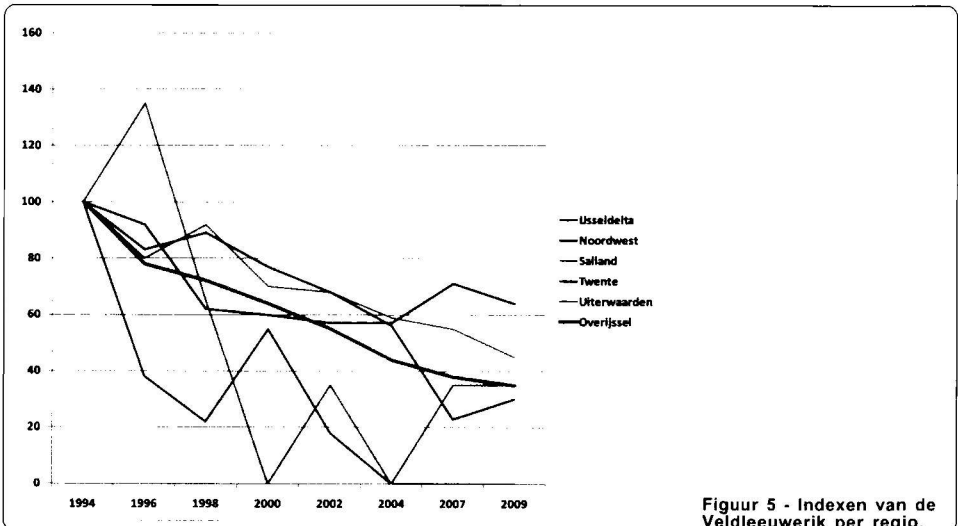
Tureluur

De gemiddelde trend van de Tureluur is

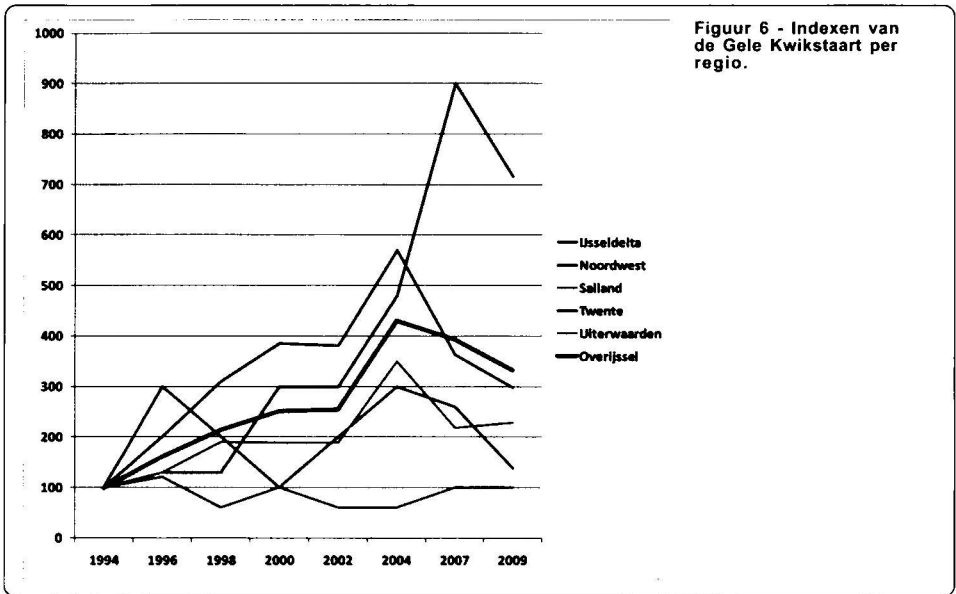
licht negatief. In Twente en de IJsseldelta is tot 2002 sprake van een toename, maar daarna daalt de trend sterk. In de Uiterwaarden is een sterke afname waarneembaar in de periode 1994-'98 en 2004-'09. In Noordwest-Overijssel daarentegen neemt de soort de laatste jaren toe. De trend in Salland verloopt zeer grillig. De gemiddelde provinciale dichtheid is gedaald van 3 naar 2 paar/100 ha. De hoogste regionale dichtheid van de Tureluur komt voor in Noordwest-Overijssel (4,5 paar/100 ha). De maximale dichtheid (33 paar/100 ha) wordt in alle onderzoeksjaren bereikt in de Zuiderzeepolder (regio IJsseldelta). Deze locatie is jarenlang bekend om de grootste hoeveelheid aan Tureluurs binnen de provinciegrenzen. Zelfs nadat in 2004 een deel van het gebied omgevormd is van bloemrijk grasland naar maïsakker, bleef de dichtheid hoog. De Tureluur broedt er tegenwoordig in de overgebleven kruidenrijke slootkanten.

Watersnip

De Watersnip is alleen een jaarlijkse broedvogel in het reservaat Giethoorn-Wanneperveen. Het aantal schommelde daar in de periode 1987-'98 rond de 35 paren met een hoge dichtheid van circa 15 paar/100 ha. Momenteel komen 21 paar voor (Brandsma 2009). Buiten deze locatie worden incidenteel territoria vastgesteld in het meetnet.

Figuur 5 - Indexen van de Veldleeuwerik per regio.

Kemphaan

De Kemphaan is een zeer zeldzame broedvogel binnen het weidevogelmeetnet. Incidenteel is tot in 1998 het broeden geconstateerd in het reservaat Giethoorn-Wanneperveen. In de bloemrijke graslanden van de Zuiderzeepolder bij Kampen kwam tot 2003 regelmatig een territorium voor. In 2004 zijn deze percelen geploegd en omgezet in maïsackers.

Veldleeuwerik

De trend van de Veldleeuwerik in Overijssel is negatief (Figuur 5). Er is anno 2009 slechts 35% over van de populatie uit 1994. In alle regio's neemt de soort af. In de IJsseldelta is de Veldleeuwerik na 2004 zelfs verdwenen uit alle meetnetlocaties. In de Uiterwaarden komt de soort ook niet alle jaren meer tot broeden.

In de periode 1994-2009 is de gemiddelde dichtheid meer dan gehalveerd van 4,0 naar 1,4 paar/100 ha. In Salland is met name in gemengde akkerbouwgebieden een relatief hoge gemiddelde dichtheid aanwezig van 2 paar/100 ha. Deze dichtheid ligt boven het provinciaal gemiddelde. Verrassend is de in 2009 geconstateerde, zelfde hoge gemiddelde dichtheid in Noordwest-Overijssel.

Graspieper

In Overijssel is de gemiddelde trend van de Graspieper licht gestegen. De hoogste

regionale dichtheid (12 paar/100 ha) is vastgesteld in Noordwest-Overijssel. Dit is ver boven het provinciaal gemiddelde van 5 paar/100 ha. De gemiddelden van alle overige regio's liggen daar (ver) onder.

Gele Kwikstaart

Gele Kwikstaart vertoont tot en met 2004 een opgaande trend, daarna buigt de trendlijn af (Figuur 6). De totale populatie van de Gele Kwikstaart in het Overijsselse meetnet is sinds 1994 gestegen van 33 territoria op vijftien locaties naar 110 territoria op 29 locaties in 2009. De gemiddelde dichtheid is 3 paar/100 ha. De hoogste regionale dichtheid bevindt zich in Salland van 5 paar/100 ha. De soort broedt hier vooral in akkerbouwgebieden met gemengde teelten.

Zomertaling

Er waren in 2009 veertien territoria aanwezig van de Zomertaling tegen zeventien in 1994. De meeste territoria zijn vastgesteld in de reservaten Giethoorn-Wanneperveen, Boven Jutjesriet en Langenholte. Daarnaast komt de soort ook incidenteel voor in de IJsseldelta en in het Sallandse Lierder- en Molenbroek.

Slobeend

Het aantal territoria van de Slobeend is in de gehele periode 1994-2009 gedaald van

72 naar 46. Tot en met 2004 is een daling tot 28 paar geconstateerd. Daarna zijn de aantallen weer toegenomen. De hoogste dichtheid is vastgesteld in het reservaat Giethoorn-Wanneperveen, gevolgd door Ottershagen (Twente, bij Ootmarsum) en Boven Jutjesriet bij Hasselt.

Kuifeend

Op zeven locaties zijn in totaal achttien Kuifeenden territoriumhoudend vastgesteld. Hoge aantallen zijn gezien in de reservaten Giethoorn-Wanneperveen en Boven Jutjesriet. In de overige meetnetlocaties zijn incidenteel één tot twee broedparen aanwezig.

Krakeend

Er zijn negentien territoria van de Krakeend aanwezig. Sinds 1994 neemt het aantal Krakeenden in locaties en territoria toe. Territoria zijn vastgesteld in Noordwest-Overijssel en de IJsseldelta. In het reservaat Giethoorn-Wanneperveen komt het hoogste aantal (vijftien paar) voor (Brandsma 2009).

Wintertaling

Broedgevallen en territoria van de Wintertaling zijn alleen vastgesteld in de reservaten Boven Jutjesriet en Giethoorn-Wanneperveen. Over de gehele onderzoeksperiode is het aantal vastgestelde territoria zeer variabel. In het vroege voorjaar worden in waterrijke meetnetlocaties veel Wintertalingen waargenomen, die echter in de loop van het seizoen doortrekken.

Roodborsttapuit

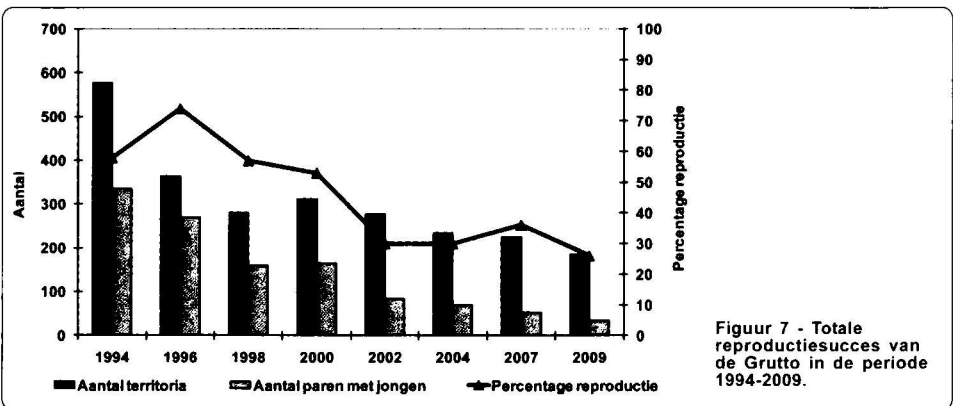
De Roodborsttapuit laat een sterke toename zien in 2009. In 1998 werd een territorium vastgesteld op de locatie Agelerbroek in Twente. Er werden in 2007 op vier locaties in totaal zes territoria vastgesteld, in 2009 betrof het acht locaties met in totaal zeventien territoria. In sommige gevallen waren ook vogels met jongen aanwezig. Het vermoeden bestaat dat door de landelijke toename van de Roodborsttapuit in de optimale biotoop van heide en bosranden, het overschot aan vogels trekt naar omliggende kleinschalige agrarische gebieden.

Reproductietelling van de Grutto

Eind mei/begin juni is in alle jaren het aantal gruttoparen met kuikens geteld in 45 meetnetlocaties (Figuur 7). Uit de figuur blijkt dat tot en met 2000 het gemiddelde aantal paren met jongen boven de 50% is geweest (Heinen 2003). Sinds 2002 neemt het percentage af, met een dieptepunt van 26% in 2009. Er zijn in 2009 van 136 territoriumhoudende paren 35 paren met jongen aangetroffen. Dit betekent dat 26% van de aanwezige paren in de optimale opgroeperiode jongen heeft en succesvol wordt genoemd. Het percentage succesvolle gruttoparen verschilt sterk per regio.

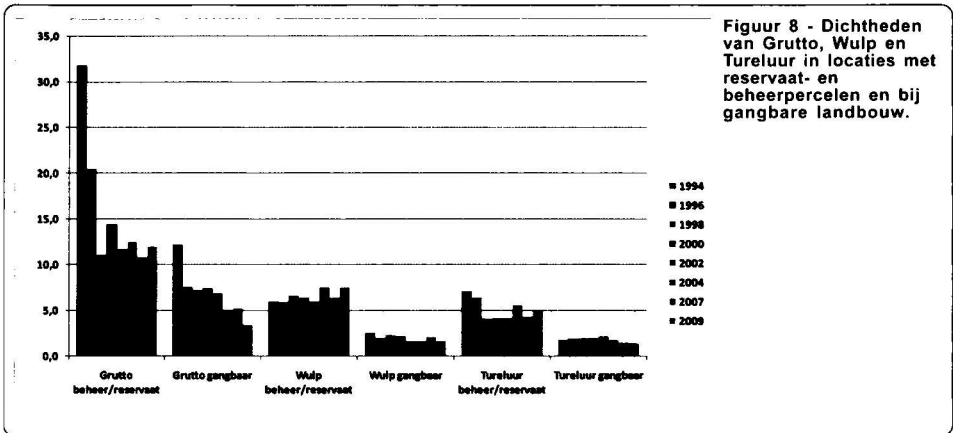
Betekenis van reservaat- en beheergebieden voor kritische weidevogels

Er is een vergelijking gemaakt van de trend van kritische weidevogels tussen reservaat- en beheergebieden en locaties waar overwegend gangbare landbouw aanwezig is. Onder een meetnetlocatie met reservaat-

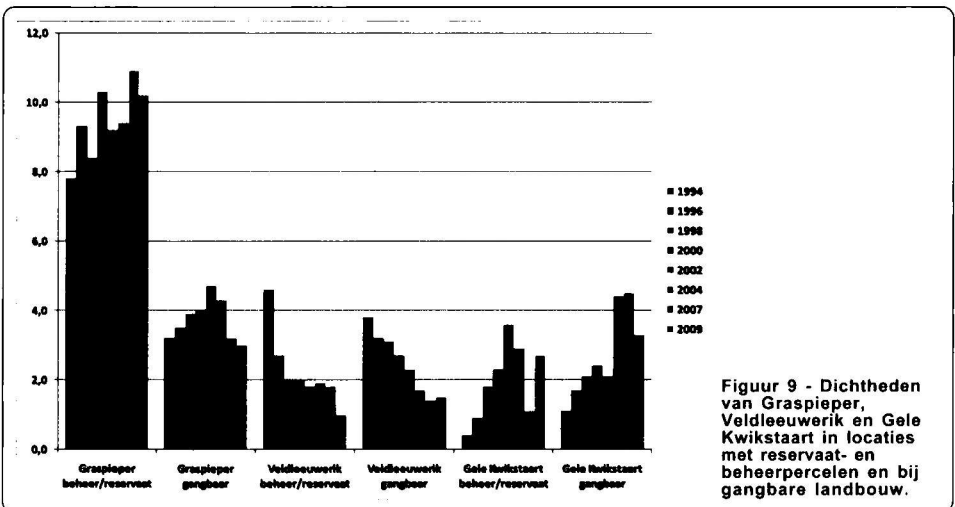
Figuur 7 - Totale reproductiesucces van de Grutto in de periode 1994-2009.

of beheergebied wordt verstaan: 'een meetnetlocatie met meer dan 20% oppervlakte reservaat- of beheergebied binnen de begrenzing van de locatie of direct aansluitend aan de locatie'. Acht locaties (786 ha) voldoen aan dit criterium. Daarnaast is 2683 ha oppervlak aanwezig dat is bestempeld als 'gangbare landbouw'. In de Figuren 8 en 9 zijn de dichtheden weergegeven van kritische weidevogelsoorten in beide categorieën. De gemiddelde dichtheid van Grutto, Wulp, Tureluur en Graspieper is in alle jaren hoger in de locaties met reservaat- en beheergebieden dan in de locaties met gangbare landbouw. Dit kan variëren met een factor 2 tot 4. De dichtheden van de Veldleeuwrik zijn in vijf onderzoeksjaren hoger op locaties met gangbare landbouw. Dat geldt, met uitzondering van 2002, ook

voor de dichtheid van de Gele Kwikstaart. Over het algemeen zijn de locaties met reservaat- en beheerpercelen soortenrijker dan locaties met gangbare landbouw. De grotere soortenrijkdom blijkt, behalve uit de aanwezigheid van algemene en kritische weidevogels, ook uit die van bijzonder kritische soorten als Watersnip, Zomertaling en Slobeend. Tevens komen er meer andere eendesoorten voor zoals Krakeend, Tafeleend en Wintertaling. De trends zijn voor alle soorten in en buiten plots met reservaat- en beheergebieden hetzelfde. Een uitzondering hierop vormt de Graspieper met een stijgende trend in plots met reservaat- en beheergebieden en een stijgende en daarna dalende trend in plots met gangbare landbouw (Figuur 9).

Discussie

De Grutto is voor boeren, beleidsmakers en bestuurders een belangrijke pijler van het agrarisch natuurbeheer. Campagnes opgezet in het verleden (nestbescherming, natuurproductiebepaling, 'Nederland-Gruttoland', 'gruttoboerderijen', mozaïek-beheer en 'vluchtheuvels voor weidevogels') hebben tot op heden onvoldoende geleid tot een blijvende kentering in de teloogang van de meeste weidevogels. Uit een evaluatie van drie jaar 'Nederland-Gruttoland' blijkt dat bij de deelnemende bedrijven de kuikenoverleving gemiddeld nog te laag is voor het behoud van grutto-populaties. Dit is het gevolg van toegenomen predatie en een slechte kwaliteit van het kuikenland (Gerritsen 2006). Uit onderzoek van Brandsma (2009) blijkt dat in het reservaat Giethoorn-Wanneperveen predatie door de Vos tot begin mei zich beperkt tot een klein gebied. Aanwezige gruttoparen verhuizen naar andere plekken of komen niet meer tot broeden. Vanaf half mei worden grote gebieden systematisch door Vossen afgezocht op nesten en kuikens. Zo kunnen in een gebied van 5 tot 20 ha waarschijnlijk in één nacht alle legsels en kuikens verdwijnen. Brandsma meldt dat bestrijding en wering van de Vos een positief effect kan hebben op de weidevogelstand. Verbetering van de kwaliteit van het kuikenland is volgens Schröder et al. (2009) noodzakelijk om de reproductie van Grutto en andere weidevogels te verhogen. Momenteel verlaten weidevogels de broeden kuikengebieden vanaf het moment dat begin mei wordt gestart met maaien. Nesten en kuikens gaan dan verloren en oudervogels verzamelen zich in groepen en beginnen geen vervolglegels meer. Een halve eeuw geleden werd er grotendeels na 1 juni (handmatig) gehooïd. Het maaien zal moeten worden uitgesteld tot juli, willen we

het broedseizoen verlengen voor de Grutto (Schröder et al. 2009).

In verschillende meetnetlocaties zijn maatregelen ter verbetering van de weidevogelstand te zien, in de vorm van bebording 'Vrijwillige weidevogelbescherming', stokken bij nesten en het laat maaien van (delen van) percelen en randen. De maatregelen zijn zowel gericht op algehele weidevogelbescherming als op de reproductie van de Grutto en de kuikenoverleving. In de meeste locaties blijft echter de gangbare intensieve landbouw met het grootschalige maaien vanaf april tot eind mei het beeld bepalen.

Sinds de start van het meetnet in 1994 zijn zes van de 49 locaties aanwezig waar de populatie van de Grutto stabiel is gebleven of is toegenomen. Vier van deze locaties zijn gelegen in de IJsseldelta.

Nieuwe maatregelen

In 2008 zijn door de Kenniskring van het Weidevogelverbond van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit nieuwe voorwaarden opgesteld in de nieuwe beheerpakketten voor weidevogelbeheer. Deze voorwaarden zijn vastgesteld in verband met de herziening van het Programma Beheer (thans 'Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer'). In het kort komen de maatregelen en voorwaarden hierop neer (Oosterveld 2009):

- Beheervergoedingen zijn alleen mogelijk in weidevogelkerngebieden met een dichtheid van minimaal 10 paar Grutto/100 ha;

- De ambities worden vastgelegd in een weidevogelgebiedsplan dat wordt goedgekeurd door de provincie;

- Weidevogelkerngebieden hebben een grootte van minimaal 100 ha en worden gekenmerkt door openheid en rust. In het gebied werken verscheidene eigenaren

EcoGroen Advies

EcoGroen Advies BV is een onafhankelijk advies- en ingenieursbureau dat gespecialiseerd is in onderzoek naar en inrichting van natuur. De kracht van het bureau zit in de synergie tussen ecologie, veldonderzoek en techniek. De circa 25 medewerkers werken veelal in multidisciplinaire teams aan kleine en grote projecten door heel Nederland. De platte organisatiestructuur, pragmatische werktijl en oplossingsgerichte adviezen hebben geleid tot een grote groep van vaste klanten.

Nadere informatie: EcoGroen Advies Postbus 625, 8000 AP Zwolle, (038) 423 64 64, e-mail: info@ecogroen.nl. Website: <http://www.ecogroen.nl>.

samen aan de bescherming van weidevogels;

- In het hele gebied is mozaïekbeheer aanwezig en er wordt gefocust op kuiken-overleving;

- Op percelen zonder uitgestelde maaidatum wordt nestbescherming toegepast.

De onderzochte meetnetlocaties komen niet aan de eis van een minimale oppervlakte van 100 ha. Het is wel mogelijk dat locaties met een berekende dichtheid van minimaal 10 paar Grutto/100 ha, onderdeel uitmaken van een groter gebied dat in aanmerking komt voor een weidevogelgebiedsplan.

Reproductietelling van de Grutto

Voor het in stand houden van gruttopopulaties is een jaarlijkse reproductie noodzakelijk van minimaal 0,6 vliegvlug jong per paar (Scheekerman et al. 1998). Dit komt overeen met een reproductiepercentage van 60%. Alleen in 1994 werd een percentage van 74% behaald. Tot en met 2000 heeft het gemiddelde aantal paren met jongen tussen de 50 en 60% gelegen (Heinen 2003). Sinds 2002 neemt het percentage af, met een dieptepunt van 26% in 2009. Voor een goede populatieopbouw in 2009 hadden de 136 broedparen minimaal 82 vliegvlugge jongen moeten opleveren. Er zijn vijfendertig succesvolle paren met jongen geteld. Om de populatie in stand te houden moeten deze vijfendertig paren dus minimaal 2,3 jongen grootbrengen om het aantal van 82 vliegvlugge jongen te verkrijgen. Instandhouding van de gruttopopulatie gaat onvoldoende samen met het huidige agrarische landgebruik. Het is onwaarschijnlijk dat er 2,3 jongen per paar groot worden gebracht. Een bijkomend aspect is dat de reproductie in de regel wordt gemeten in gebieden die groter zijn dan 100 ha. Verreweg de meeste meetnetlocaties halen deze oppervlakte niet. Hierdoor wordt de kans vergroot dat gruttogezinnen uit meetnetlocaties

verhuizen naar ongemaaide percelen in de omgeving of dat vogels met jongen uit de gemaaide omgeving naar ongemaaide percelen trekken binnen de grenzen van het meetnet. Voor de reproductietelling is ervanuit gegaan dat beide processen hetzelfde zijn.

In 2009 is de reproductie het hoogst in Noordwest-Overijssel, de IJsseldelta en Salland. Hier zijn relatief meer percelen met hoog gras blijven staan waarin jonge Grutto's kunnen schuilen en voedsel zoeken. Mozaïekbeheer wordt in de noordelijke regio's ook steeds meer toegepast. In Salland speelt het van oudsher kleinschalige maaibeheer, met kleine percelen verdeeld over verscheidene eigenaren, een belangrijke rol.

Toename van de Roodborsttapuit

De sterke toename van de Roodborsttapuit in 2009 is opmerkelijk. Alle waarnemingen zijn gedaan in locaties die gekenmerkt worden door een kleinschalig landschap met een variatie aan kleine landschapselementen, ruigtestroken en plaatselijk kruidenrijke graslanden. Deze vogelsoort kwam recent vooral voor op heidevelden en hoogvenen en was al decennia lang als broedvogel verdwenen uit het agrarische gebied. Het lijkt erop dat de populaties in heide- en veengebieden zich uitbreiden en het surplus van jonge vogels zich is gaan vestigen op het nabijgelegen boerenland. Er is vermoedelijk een relatie tussen de populaties op De Borkeld/Sallandse Heuvelrug en de populaties in de locaties Overtoom en Ligtenbergerveld in West-Twente. De toename van de Roodborsttapuit lijkt aan te houden. De soort begint ook elders op de hogere zandgronden het agrarische cultuurland te herkoloniseren, vooral in Zuid-Nederland. Dit gebeurt onder andere vanuit natuurontwikkelingsgebieden en heideterreinen (bron: <http://www.synbiosys.alterra.nl> 2006).

■ M.A. Heinen, EcoGroen Advies, Postbus 625, 8000 AP Zwolle, e-mail: m.heinen@ecogroen.nl & dr. P. Bremer, Provincie Overijssel, Postbus 10078, 8000 GB Zwolle, e-mail: p.bremer@overijssel.nl.

LITERATUUR:

Beintema, A., O. Moedt & D. Ellinger (1995): Ecologische atlas van de Nederlandse Weidevogels i.s.m. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek en Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland. Schuyt & Co, Haarlem.

Brandtsma, O.H. (2009): Onderzoek weidevogelbeheer in het reservaatgebied Giethoorn-

- Wanneperveen XXI (2009). Vereniging Natuurmonumenten, Wanneperveen.
- Dijk, A.J. van (2004):** Handleiding Broedvogelmonitoring Project (broedvogelinventarisatie in proefvlakken). Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Gerritsen, G. (2006):** Drie jaar Nederland-Gruttoland. De Levende Natuur 107(3):108-111.
- Heinen, M.A. (2002):** Reproductietellingen van de Grutto in de IJsseldelta in 1999, 2001 en 2002. Vogels in Overijssel 2002: 57-64. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Overijssel.
- Heinen, M.A. (2003):** Het Provinciaal Weidevogelmeetnet in Overijssel. De resultaten van 2002. Rapport milieu-inventarisatie 2003.03. Provincie Overijssel, Zwolle.
- Heinen, M.A. (2009):** Het Provinciaal Weidevogelmeetnet in Overijssel. De resultaten van 2009. Rapport 09-023. EcoGroen Advies, Zwolle.
- Ministerie van LNV (2004):** Besluit van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit TRCJZ/2004/5727, houdende vaststelling van rode lijsten flora en fauna.
- Oosterveld, E. (2009):** Effectief weidevogelbeheer: naar een doeltreffender inzet van zwaar beheer. De Levende Natuur 110 (4): 188-191.
- Paassen, A. van (1995):** Aanzet tot het bepalen van het broedsucces van de Grutto. *het Vogeljaar* 43(3): 97-104.
- Schekkerman, H., W.A. Teunissen & G.J.D.M. Müskens (1998):** Terreingebruik, mobiliteit en metingen van broedsucces van Grutto's in de jongenperiode. IBN-rapport 403/ Sovon onderzoeksrapport 1998/12 / DLG-publicatie 105. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Schröder, J., M. Hinsch, J. Hooijmeijer & T. Piersma (2009):** Faillissement dreigt voor Nederlandse weidevogelbeleid. De Levende Natuur 110 (7):333-338.
- Sovon Vogelonderzoek Nederland (2002):** Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Teunissen, W.A. & H. Schekkerman (1999):** Het Nationale Weidevogelmeetnet. Sovon-onderzoeksrapport 1999/03. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- www.synbiosys.alterra.nl (2006):** Eindconcept vogels 15 december 2006. Roodborstspuit (*Saxicola rubicola*).